

Wstęp

POD KONIEC LAT 80. I NA POCZĄTKU LAT 90. XX WIEKU NA TERENIE NASZEGO KRAJU masowo zaczęły odradzać się stowarzyszenia, których tradycje od samego początku związane były z dziejami miast. Mowa o bractwach strzeleckich, niekiedy nazywanych także kurkowymi, których początki sięgają czasów średniowiecza. Organizacje te mogą poszczycić się najdłuższym rodowodem w Europie i Polsce. Prawdopodobnie pierwsze bractwo kurkowe utworzono już w 1007 roku w bawarskim Hallstadt¹. W naszym kraju bractwa strzeleckie przez te kilka wieków działalności na trwałe wpisały się w historię miast oraz ich mieszkańców. Na przestrzeni stuleci zmieniły się ich społeczne funkcje, a bieżąca działalność ewoluowała, dostosowywano ją do aktualnych warunków społeczno-politycznych. Głównym powodem przeobrażeń były przede wszystkim ogromne zmiany w sposobie prowadzenia wojen. O ile początkowo niewielki oddział uzbrojonych, wyszkolonych rzemieślników był w stanie zatrzymać wroga i obronić miasto, to w późniejszych latach w starciu z regularnymi oddziałami wojska było to właściwie niemożliwe.

Proces ten oczywiście nie ominął Poznania, który od początku swych dziejów był ważnym ośrodkiem handlowym i strategicznym. Tutejsza konfraternia strzelecka w historiografii uznawana jest za najstarszą na ziemiach polskich, a jej początki datuje się na rok 1253. Bractwo kurkowe w Poznaniu z wielowiekową tradycją częstokroć było wzorem do naśladowania dla bractw o znacznie krótszym rodowodzie. Wyznaczało kierunek pozostałym organizacjom strzeleckim działającym na terenie naszego kraju. Zjawisko to było szczególnie mocno zauważalne w okresie międzywojennym.

Niniejsza publikacja ma na celu pokazanie procesów, które ukształtowały działalność bractwa kurkowego w Poznaniu. W poszczególnych rozdziałach przybliżono strukturę organizacyjną, obyczaje i różne formy aktywności. Ich zręby powstały w średniowieczu i ewoluowały do końca okresu

1 R. Wasztyl, *Pionierskie stowarzyszenia kultury fizycznej*, „Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio B” 2012, nr 1, s. 122.

staropolskiego – te zagadnienia opisano w rozdziale pierwszym. Kolejny dotyczy czasów, kiedy Poznań znalazł się w granicach Królestwa Prus. Wówczas nastąpiły pewne zmiany, które były podyktowane uwarunkowaniami politycznymi. W okresie tym znacząco wzrosła także liczba członków stowarzyszenia. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości bracia kontynuowali wielowiekowe tradycje, a akcenty narodowe w ich działalności pozwoliły zdystansować się od wpływów z czasów pruskich. Zostało to ukazane w rozdziale trzecim. Ostatnią część poświęcono dziejom Bractwa Kurkowego w Poznaniu, zał. 1253 r., które istnieje od 1993 roku. Oprócz niego w stolicy Wielkopolski działają jeszcze Poznańskie Bractwo Kurkowe i Kurkowe Bractwo Strzeleckie „Grodu Przemysława” przy Dworze Grunwaldzkim. Wszystkie nawiązują do przedwojennego bractwa wpisanego do *Rejestru stowarzyszeń i związków Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego* pod numerem 66².

Czytelnikom, którym działalność bractw kurkowych jest mało znana, warto przedstawić ewolucję nazwy, jaka dokonała się na przestrzeni dziejów. Początkowo organizacja ta, ze względu na rodzaj broni, jaką posługiwali się jej członkowie, była nazywana „bractwem łuczników” – *fraternitatis sagittariorum*. Gdy broń miotającą – łuki i kusze – zastąpiono bronią palną, zaczęto ją określać „bractwem strzeleckim” – *contubernium iaculatorum*. Wyrażenia te odnajdujemy w staropolskich dokumentach dotyczących bractwa oraz na jego najstarszej pieczęci z 1669 roku – *Sigillum Iaculatorum Posnaniensium*. Łacińskie *contubernium* odnosi się do najmniejszej jednostki armii rzymskiej składającej się z ośmiu legionistów, którzy spali pod jednym skórzanym namiotem³. Po włączeniu Poznania do królestwa pruskiego zaczęła pojawiać się nazwa zarówno w języku niemieckim, jak i polskim: Schützen-Gilde zu Posen / Giełda Strzelecka w Poznaniu (po 1832 roku), Die Schützengilde zu Posen / Bractwo Strzeleckie w Poznaniu (około 1900 roku). W okresie międzywojennym powrócono do polskiej nomenklatury. W połowie lat 20. XX wieku w polskim ruchu brackim rozpoczęto dyskusję nad wdrożeniem nazwy „bractwo kurkowe” lub „kurkowe bractwo strzeleckie”. Zabieg ten był następnym etapem w przywróceniu polskich tradycji i polskiego ducha w bractwach. Określenie „kurkowe” miało być charakterystyczne dla polskich bractw, wywodziło się od kura umieszczonego na wysokiej żerdzi, do którego strzelano podczas zawodów o tytuł króla strzeleckiego. Kur symbolizował czujność i konieczność zwracania baczonej uwagi na wszystko. Było to szczególnie ważne dla odrodzonego państwa polskiego, a działalność bractw wpisywała się w tę ideologię⁴. Nowe nazewnictwo miało także odróżnić je od innych organizacji strzeleckich, a zwłaszcza od Związku Strzeleckiego⁵. Poznańskie bractwo

2 APP, UWP, sygn. 5917, k. 129.

3 J. Roth, *The Size and Organization of the Roman Imperial Legion*, „Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte” 1994, t. 43, nr 3, s. 346–362.

4 *Bractwa Strzeleckie czy Bractwa Kurkowe?*, „Proporzec” 1927, nr 3 z 1 marca, s. 59–61.

5 T.A. Jakubiak, *Kurkowe bractwa strzeleckie w Wielkopolsce*, Poznań 1986, s. 6–7.